

Ujedinjeni narodi
Ljudska prava

URED VISOKOG POVJERENIKA ZA LJUDSKA PRAVA

Praćenje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom

Vodič za organizacije koje prate ljudska prava

Serijski broj za stručno usavršavanje br. 17

UJEDINJENI NARODI

New York i Ženeva, 2010.

Napomena

Korišteni nazivi i prezentacija materijala u ovom priručniku ni u kojem slučaju ne upućuju na bilo kakvo mišljenje Sekretarijata Ujedinjenih naroda s obzirom na pravni status bilo koje države, teritorija, grada ili područja, njihovih vlasti ili razgraničenje njihovih granica ili teritorija.

HR/P/PT/17

Urednik hrvatskog izdanja: Anka Slonjšak i Jasmina Papa

Naslov izvornika: Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities Guidance for Human Rights Monitors

Nakladnik: Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), Radnička cesta 41

Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, Savska cesta 41

Prevoditelj: Petra Reiner

Mjesto i godina izdanja: Zagreb, 2012

Tisak: Tiskara Zelina, K. Krizmanić 1, Sv. I. Zelina

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), je svjetska mreža UN-a za razvoj, koja zagovara promjene i povezivanje država sa znanjem, iskustvom te potencijalima kako bi se stanovnicima omogućilo da izgrade bolji život. Djelujemo u 177 država, pomažući im kako bi našli vlastita rješenja za izazove globalnog i nacionalnog razvoja. Razvojem lokalnih kapaciteta, te se države oslanjaju na ljude iz UNDP-a i široki raspon naših partnera. Kratki dijelovi ove publikacije mogu se reproducirati nepromijenjeni, bez odobrenja autora i pod uvjetom da se navede izvor. U ovoj publikaciji iznesena su mišljenja autora i nužno ne predstavljaju službeno stajalište UNDP-a.

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP)

Radnička cesta 41/8, 10000 Zagreb

Telefon: +385 1 2361 666

Telefaks: +385 1 2361 620

www.undp.hr

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u

Zagrebu pod brojem 825018

ISBN 978-953-7429-41-6

Sadržaj

Predgovor Vodiču za organizacije koje prate ljudska prava	05
I. Shvaćanje invaliditeta kao pitanja ljudskih prava	09
II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom	14
A. Potreba za konvencijom	14
B. Definiranje invaliditeta	17
C. Načela Konvencije	19
D. Prava osoba s invaliditetom	26
E. Mehanizmi praćenja Konvencije	32
III. Praćenje prava osoba s invaliditetom:	
Opći pregled	35
A. Središnja uloga i uključenost osoba s invaliditetom u praćenje	35
B. Utvrđivanje i prikazivanje „nositelja dužnosti“ i partnerskih organizacija	36
C. Jačanje kapaciteta osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju	38
D. Pristup dvostrukog kolosijeka kod praćenja Konvencije	40
IV. Praćenje u praksi	42
A. Prikupljanje podataka	42
B. Analiza zakona i podataka	56
C. Izvještavanje i dodatne aktivnosti	65
Odabrana bibliografija	67

Predgovor Vodiču za organizacije koje prate ljudska prava

U ožujku 2007. godine otvorena je za potpisivanje Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom. Republika Hrvatska bila je među prvim državama u svijetu koja je Konvenciju potpisala.

Hrvatski je sabor Konvenciju, nedugo nakon njezina potpisivanja, ratificirao 1. lipnja 2007. godine. Time je Hrvatski sabor kao najviše zakonodavno tijelo iskazao svoje opredjeljenje, odnosno opredjeljenje čitavog hrvatskog društva i njegovih institucija za puno ostvarivanje svih temeljenih ljudskih prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

Republika Hrvatska je tako usvojila stajalište da *osobe s invaliditetom uključuju one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na jednakoj osnovi s drugima.*¹ Prepoznala je da je sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu – bilo da je riječ o zapošljavanju, školovanju, odlasku liječniku ili kandidaturi na izborima – ograničeno ili onemogućeno, ne zbog oštećenja koje osoba ima, nego zbog različitih društvenih, pravnih, okolišnih, političkih i ekonomskih prepreka. Republika Hrvatska je činom ratifikacije Konvencije preuzela obavezu uklanjanja prepreka koje oštećenje pretvaraju u invaliditet i osiguranja podrške osobama s invaliditetom da bi mogle u najvećoj mogućoj mjeri realizirati svoje potencijale.

¹ Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, članak 1. (»Narodne novine – Međunarodni ugovori« br. 6/07, 3/08, 5/08).

Odluka Republike Hrvatske da poduzme tako odvažan korak, velikim je dijelom odraz snage pokreta osoba s invaliditetom, njihove osviještenosti i osnaženosti za aktivnu borbu za prava i obaveze na ravnopravnoj osnovi s drugim građanima. Pokret osoba s invaliditetom je osim nezamjenjive uloge u procesu lobiranja za potpisivanje i ratificiranje Konvencije, imao i presudnu ulogu u podizanju razine svijesti o značenju Konvencije u cijelom hrvatskom društvu: od institucija preko medija do samih osoba s invaliditetom.

Shvaćanje invaliditeta koje Konvencija promiče je revolucionarno. Naime, ona naglašava da je društvo to koje oštećenje osobe pretvara u invaliditet i da je *invaliditet „patologija društva“, odnosno rezultat neuspjeha društava da uključe sve osobe i da prihvate razlike među pojedincima.*² Takva shvaćanje donosi i jedan novi izazov: izazov praćenja i propitivanja učinaka odredbi Konvencije na svakodnevni život osoba s invaliditetom. Razumijevanje učinaka kojima rezultira novi način shvaćanja 'invaliditeta' neprestano se produbljuje i obogaćuje iskustvima iz primjene odredbi Konvencije.

Želeći pridonijeti produbljivanju razumijevanja svih implikacija Konvencije u hrvatskom društvu pravobraniteljica za osobe s invaliditetom priredila je u suradnji s Programom Ujedinjenih naroda za razvoj hrvatsko izdanje publikacije ***Praćenje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*** - Vodič za organizacije koje prate ljudska prava.³

² Navanethem Pillay, visoki povjerenik za ljudska prava Ujedinjenih naroda

³ U originalu: Monitoring the Convention on the Rights of Persons Disabilities: Guidelines for Human Rights Monitors – u izdanju Ureda visokog povjerenika za ljudska prava pri UN-u

Druga svrha koju smo željeli postići priređivanjem ove publikacije bila je pomoći u praćenju opsega u kojem se novo poimanje invaliditeta odražava u svakodnevnom životu osoba s invaliditetom odnosno koliko doprinosi njihovoj stvarnoj ravnopravnosti. U Hrvatskoj svjedočimo donošenju zakonskih odredbi koje promiču prava osoba s invaliditetom, velikoj mobilizacijskoj energiji i jačanju pokreta osoba s invaliditetom, te mnogim inicijativama s ciljem izjednačavanja mogućnosti. Međutim, čini se da su na razini svijesti cjelokupnog društva potrebni dodatni napori koji bi rezultirali strukturalnim i održivim promjenama.

Vrednovanje dosadašnjih postignuća i utvrđivanje prioriteta za naredne akcije moguće je ukoliko postoji zajedničko razumijevanje 'što' je potrebno pratiti i 'kako' je to moguće učiniti. Ovaj Vodič, nudi baš te uvide. On potiče promišljanje o svakoj intervenciji u pravno, okolišno, političko, ekonomsko i društveno okruženje iz pozicije osoba s invaliditetom. Stoga je nezamjenjiv alat ne samo onima koji prate provedbu ljudskih prava, već i donositeljima odluka na svim razinama. Osim toga, Vodič potiče i na sustavno bilježenje i analizu postojeće situacije i promjena. Time doprinosi i generiranju znanja u kojem na ravnopravnoj osnovi sudjeluju osobe s invaliditetom, javni službenici, donositelji odluka i predstavnici akademske zajednice.

Razumijevanje nekih odredbi Konvencije i u međunarodnom okruženju se u godinama nakon usvajanja Konvencije produbljivalo kroz rad brojnih stručnjaka po obrazovanju kao i stručnjaka po iskustvu, odnosno osoba s invaliditetom. Stoga smatramo da je trenutak za objavljivanje ovog priručnika uvijek aktualan. Prema našem sudu posebno ga je aktualnim učinila činjenica da je Republika Hrvatska u listopadu 2011. podnijela UN-ovom Odboru za prava osoba s invaliditetom izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

U skladu s motom Konvencije Ništa o nama bez nas, Odboru za prava osoba s invaliditetom pri UN-u u razmatranju izvješća koje je podnijela naša zemlja bit će neobično značajni doprinosi samih osoba s invaliditetom odnosno podaci o njihovom življenom iskustvu. Ta takozvana paralelna ili alternativna izvješća pomažu Odboru u uspostavljanju konstruktivnog dijaloga s državom potpisnicom i ukazuju na raskorake između poduzetih mjera i onoga što bi još trebalo učiniti na dugom putu postizanja stvarne ravnopravnosti. Ovaj Vodič namijenjen je „promatračima ljudskih prava“: službenicima za ljudska prava Ujedinjenih naroda kao i osoblju ostalih međudržavnih i regionalnih organizacija ili organizacija civilnog društva, nacionalnih institucija za ljudska prava, boraca za ljudska prava i ostalim pojedincima ili organizacijama uključenim u praćenje ljudskih prava.

Budući da Vodič govori o tome što konkretno u stvarnom i svakodnevnom životu osoba s invaliditetom znači provedba prava osiguranih Konvencijom te koje su obaveze države, vjerujemo da će Vodič biti koristan alat pojedincima i organizacijama osoba s invaliditetom, ali i svima koji prate ljudska prava i da će im olakšati praćenje provedbe Konvencije.

KOORDINATORICA UN-a
I STALNA PREDSTAVNICA
UNDP-a U HRVATSKOJ

Louisa Vinton

PRAVOBRANITELJICA ZA
OSOBE S INVALIDITETOM

Anka Slonjšak

I. Shvaćanje invaliditeta kao pitanja ljudskih prava

Procjenjuje se da preko 650 milijuna ljudi ili 10 posto svjetske populacije ima invaliditet. Osamdeset posto osoba živi u zemljama u razvoju. Jedan dio žena, muškaraca i djece s invaliditetom potpuno je uključen u društvo, sudjeluje u njemu i aktivno pridonosi u svim područjima života. Međutim, velika ih je većina suočena s diskriminacijom, isključenošću, izolacijom, pa čak i zlostavljanjem. Mnoge osobe s invaliditetom žive u krajnjem siromaštvu, u ustanovama, bez obrazovanja ili mogućnosti zapošljavanja te su suočeni s nizom drugih čimbenika kojima ih se marginalizira. U pojedinim zemljama uskraćeno im je pravo vlasništva te je osobama s invaliditetom često uskraćeno pravo donošenja vlastitih odluka. Diskriminacija s kojom su suočene je sveprisutna, prelazi zemljopisne granice i utječe na ljude u svim sferama života i u svim društvenim segmentima.

Stupanje na snagu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i njezinog Fakultativnog protokola u svibnju 2008., označilo je početak jedne nove ere u nastojanjima „da se promiče, zaštiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promiče poštivanje njihova urođena dostojanstva“ (čl. 1). Iako su osobe s invaliditetom oduvijek imale jednaka prava kao i svi ostali, ovo je prvi put da su njihova prava iznesena u cijelosti u jednom obvezujućem međunarodnom dokumentu.

Nastanak Konvencije odražava promjenu do koje je došlo u načinu gledanja na invaliditet i na osobe s invaliditetom. Kroz povijest, invaliditet se smatrao osobnim stanjem koje se nalazi unutar pojedinca. Kao osobni nedostatak, na status „invalidnosti“ gledalo se kao na

I. Shvaćanje invaliditeta kao pitanja ljudskih prava

prirodni uzrok nesposobnosti nekih ljudi da pohađaju redovnu školu, zaposle se ili sudjeluju u društvenom životu. Kada se invaliditet shvaća na taj način, odgovori društva ograničeni su na samo jedan od dvaju modela: pojedinca se može „izliječiti“ lijekovima ili rehabilitacijom (medicinski model); ili ih mogu zbrinuti dobrotvorne udruge ili kroz programe socijalne pomoći (model milosrđa). Prema ovome starom modelu, životi osoba s invaliditetom prepušteni su stručnjacima koji imaju kontrolu nad donošenjem osnovnih odluka poput odabira škole, vrste potpore koju će primati i mjesta stanovanja.

Tijekom nekoliko zadnjih desetljeća, došlo je do važne promjene u načinu shvaćanja invaliditeta. U središtu pažnje više nisu oštećenja osobe. Umjesto toga, invaliditet se shvaća kao posljedica međudjelovanja pojedinca i okoline koja se ne prilagođava različitostima pojedinca te ograničava ili sprječava sudjelovanje pojedinca u društvu. Ovaj se pristup naziva socijalnim modelom invaliditeta. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom podržava taj model dajući mu novu dimenziju izričitim prihvaćanjem invaliditeta kao pitanja ljudskih prava.

Iz te perspektive, potrebno je prepoznati i prevladati društvene, pravne, ekonomske, političke i okolišne uvjete koji djeluju kao prepreka punom ostvarivanju prava osoba s invaliditetom. Na primjer, njihova marginalizacija i isključivanje iz obrazovanja nisu rezultat njihove nesposobnosti učenja nego nedovoljne izobrazbe nastavnika ili nepristupačnosti učionica; njihovo isključivanje s tržišta rada može biti posljedica nepostojanja odgovarajućeg prijevoza do radnog mjesta ili negativnih stavova poslodavaca i kolega koji smatraju da osoba s invaliditetom ne može raditi; njihova nemogućnost sudjelovanja u odlučivanju o pitanjima od javnog interesa može proisteći iz nedostatka

Primjerice, umjesto postavljanja pitanja: Što nije u redu s osobama s invaliditetom?

pitajte: Što nije u redu s društvom? Koje društvene, ekonomske, političke i/ili okolišne uvjete treba promijeniti kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo puno uživanje svih prava?

Primjerice, umjesto postavljanja pitanja: Imate li poteškoća pri razumijevanju drugih zato što ste gluhi?

pitajte: Imate li poteškoća pri razumijevanju drugih zato što ne mogu komunicirati s vama?

Pitanja preuzeta iz: Michael Oliver, *The Politics of Disablement* (Basingstoke, Macmillan, 1990.).

izbornog materijala u pristupačnim oblicima poput Braillevog pisma ili glasačkih kabina koje su osobama s invaliditetom fizički nedostupne.

Shvaćanje invaliditeta iz perspektive ljudskih prava predstavlja napredak u razmišljanju i djelovanju država potpisnica i svih sektora društva, tako da se osobe s invaliditetom više ne smatraju primateljima milosrđa ili predmetom odlučivanja drugih već nositeljima prava. Model ljudskih prava nastoji pronaći načine poštivanja, potpore i slavljenja ljudskih različitosti stvaranjem uvjeta koji omogućuju učinkovito sudjelovanje širokog raspona osoba, uključujući i osobe s invaliditetom. Zaštita i promicanje njihovih prava nije vezana samo uz osiguravanje usluga povezanih s invaliditetom. Ona uključuje usvajanje mjera kojima bi se promijenili stigmatizirajući stavovi i obrasci ponašanja kojima se marginalizira osobe s invaliditetom. Također uključuje i usvajanje politika, zakona i programa koji bi uklonili

I. Shvaćanje invaliditeta kao pitanja ljudskih prava

Navedeni termini odražavaju razliku između shvaćanja osoba s invaliditetom kao nositelja prava u odnosu na primatelje milosrđa:

Model milosrđa	Model ljudskih prava
Mogućnost	Obveza
Vanjska kontrola	Autonomija
Razvlaštenje	Ovlaštenje
Ispravljanje nedostatka	Ispravljanje okruženja
Ograničavanje djelovanja	Omogućavanje djelovanja
Omalovažavanje	Pružanje dostojanstva
Ovisnost	Neovisnost
Diskriminacija	Jednakost
Institucionalizacija	Uključivanje
Segregacija	Integracija

prepreke i osobama s invaliditetom jamčili ostvarivanje građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih prava. U svrhu postizanja stvarnog ostvarivanja prava, potrebno je izmijeniti one politike, zakone i programe koji ograničavaju prava poput: imigracijskih zakona kojima se zabranjuje ulazak u neku zemlju temeljem invaliditeta; zakona koji osobama s invaliditetom zabranjuju stupanje u brak; zakona kojima se dopušta liječenje osoba s invaliditetom bez njihovog slobodnog i informiranog pristanka; zakona koji dopuštaju lišavanje slobode na temelju mentalnog ili intelektualnog oštećenja; te politika kojima se osobi uskraćuje liječnička skrb zbog njenog invaliditeta. Uz to, nužno je donijeti programe, podizati razinu svijesti i osigurati podršku društva kako bi se promijenio način na koji društvo djeluje i otklonile prepreke koje osobama s invaliditetom onemogućuju puno sudjelovanje. Nadalje, osobama s invaliditetom potrebno je pružiti mogućnosti punog sudjelovanja u društvu, kao i odgovarajuća sredstva za traženje svojih prava.

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

A. Potreba za Konvencijom

Ključni međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji prethode Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom priznaju prava svih, uključujući i prava osoba s invaliditetom. Iako ti instrumenti imaju značajan potencijal u promicanju i zaštiti ljudskih prava osoba s invaliditetom, taj potencijal još nije u potpunosti ostvaren.⁴

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom obilježava kraj duge borbe osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju za punim priznavanjem invaliditeta kao pitanja ljudskih prava, koje je započelo još 1981. s Međunarodnom godinom osoba s invaliditetom i Svjetskim programom djelovanja koji se odnosi na osobe s invaliditetom, koji je usvojen kao rezultat Međunarodne godine. 1993. godine. Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila je Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom, a usvajanje izvješća Posebnih izvjestitelja za invaliditet i Pododbora za prevenciju diskriminacije i zaštitu manjina, kao i niza rezolucija Odbora za ljudska prava 1998., 2000. i 2002., značajno su doprinijeli utiranju puta prema modelu utemeljenom na ljudskim pravima.

⁴Vidi G. Quinn i T. Degener, Ljudska prava i invaliditet: Sadašnja uporaba i budući potencijal instrumenata Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima u kontekstu invaliditeta (New York i Ženeva, Ujedinjeni narodi, 2002.) (HR/PUB/02/1). Ova je studija zaključila da ugovorna tijela Ujedinjenih naroda i civilno društvo nisu koristili postojeće dokumente o ljudskim pravima i prateće mehanizme u njihovom punom potencijalu kako bi se zaštitila i promicala prava osoba s invaliditetom.

Ostali važni dokumenti bili su Opća preporuka br. 18 (1991.) o ženama s invaliditetom Odbora za uklanjanje diskriminacije žena, Opći komentar br. 5 (1994.) o osobama s invaliditetom Odbora za gospodarska, društvena i kulturna prava te usvajanje regionalnih dokumenta, kao što su Međuamerička konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije osoba s invaliditetom (1999.).

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom najnoviji je, specijalizirani i sveobuhvatni ugovor kojim se priznaju ljudska prava osoba s invaliditetom i pojašnjavaju obveze poštivanja, zaštite i ispunjenja tih prava država potpisnica. Na taj način je u Konvenciju ugrađen socijalni model invaliditeta i model invaliditeta utemeljen na ljudskim pravima.

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Devet ključnih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima

Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije

Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena

Konvencija protiv mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Konvencija o pravima djeteta

Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Međunarodna konvencija o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka (još nije na snazi)

B. Definiranje invaliditeta

Konvencija ne daje definiciju invaliditeta ili osoba s invaliditetom u strogom smislu riječi, već daje smjernice vezane uz pojam „invaliditeta“ i značenja koje mu pripisuje Konvencija. Preambula jasno usvaja socijalni pristup invaliditetu – nazvan socijalnim modelom invaliditeta – prihvaćajući da je „invaliditet razvojni proces te da invaliditet nastaje kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje proizlaze iz stajališta njihove okoline te iz prepreka koje postoje u okolišu, a koje onemogućuju njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na izjednačenoj osnovi s drugim ljudima.“ Izričito isticanje prepreka koje postoje izvan pojedinca i pridonose stvaranju invaliditeta predstavlja važan korak naprijed u odnosu na stajališta koja su izjednačavala invaliditet s postojanjem funkcionalnih ograničenja.⁵ Sukladno tome, članak 1. kaže: „Osobe s invaliditetom *uključuju* one koji imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na jednakoj osnovi s drugima“ (s dodanim naglaskom). Iz ove perspektive, sudjelovanje u društvu osoba s invaliditetom – bilo da je riječ o zapošljavanju, pohađanju škole, odlasku liječniku ili kandidaturi na izborima – ograničeno je ili onemogućeno ne zbog oštećenja koje osoba ima nego zbog različitih prepreka koje mogu biti fizičke prepreke, a u pojedinim slučajevima su te prepreke zakonodavstvo i političke odluke.

⁵ Vidi, naprimjer, tumačenje pojma invaliditeta sadržanog u Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom (Rezolucija Opće skupštine 48/96), prema kojima „pojam „invaliditeta“ obuhvaća velik broj različitih funkcionalnih ograničenja koje se pojavljuju u svakoj populaciji svake zemlje na svijetu. Invaliditet može postojati na temelju fizičkog, intelektualnog ili osjetilnog oštećenja, bolesti ili duševne smetnje“ (odlomak 17.).

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Za osobe s tjelesnim oštećenjima te prepreke mogu uključivati neravne površine, stube koje povezuju različite razine, teška vrata ili uske prolaze. Na primjer, može se dogoditi da osoba koja se služi invalidskim kolicima ne prisustvuje sastanku jer su vrata dvorane za sastanke preuska da bi kroz njih prošla invalidska kolica ili zato što nema rampe ili podizne platforme za kolica. Prepreke također mogu predstavljati nepostojanje standarda pristupačnosti prilikom gradnje ili njihova nedostatnost.

Konvencija ne zabranjuje davanje definicija u nacionalnim zakonodavstvima i, u stvarnosti, definicije mogu biti osobito važne u pojedinim sektorima poput zapošljavanja ili socijalne skrbi. Važno je, međutim, da takve definicije odražavaju socijalni model invaliditeta koji je ugrađen u Konvenciju, kao što je važno revidirati definicije koje se temelje na listi ili opisu oštećenja ili na funkcionalnim ograničenjima. Organizacije koje prate provođenje Konvencije trebale bi pratiti je li nacionalno zakonodavstvo: (a) prihvaća da do diskriminacije može doći u odnosu na mentalna, intelektualna, osjetilna ili tjelesna oštećenja; (b) uključuje socijalni model definiranjem invaliditeta kao rezultata međudjelovanja osobe s oštećenjem i vanjskih prepreka; (c) stavlja naglasak na zabranu diskriminacije i promicanje jednakosti, a ne na kategorizaciju različitih oblika invaliditeta.

C. Načela Konvencije

Članak 3. Konvencije navodi niz najvažnijih i temeljnih načela. Na njima se temelji tumačenje i provođenje čitave Konvencije i ta načela prožimaju sva pitanja obuhvaćena Konvencijom. Ona su polazište za razumijevanje i tumačenje prava osoba s invaliditetom i daju referentne vrijednosti na temelju kojih se tumači svako pravo.

Opća načela (čl. 3)

Poštivanje urođenog dostojanstva, osobne autonomije uključujući slobodu osobnog izbora i neovisnost osoba

Nediskriminacija

Puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u društvo

Poštivanje razlika i prihvaćanje invaliditeta kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti

Jednakost mogućnosti

Pristupačnost

Jednakost između muškaraca i žena

Poštivanje sposobnosti razvoja djece s teškoćama u razvoju i poštivanje prava djece s teškoćama u razvoju na očuvanje vlastitog identiteta

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Koje je značenje tih načela?

Urođeno dostojanstvo odnosi se na vrijednost svake osobe. Kada se poštuje dostojanstvo osoba s invaliditetom, njihova iskustva i mišljenja se cijene i oni ih mogu iznositi bez straha da će im biti nanesene tjelesne ozljede, psihološke ili emocionalne traume. Poštivanje dostojanstva je ugroženo kada, primjerice, poslodavac prisili slijepu djelatnicu da nose majicu na kojoj je sa stražnje strane tiskana riječ „slijep“.⁶

Žena s invaliditetom u Indiji izvijestila je o sljedećoj povredi njenog prava na dostojanstvo:

„Pored svega navedenog, tu je i ponašanje ljudi, osobito muškaraca, kada trebam sama izaći iz kuće i prijeći cestu. Ljudi koji mi prilaze kako bi mi pomogli ne smatraju to dobrim djelom, koristeći to uvijek kao priliku kako bi me drugačije dodirivali i nedolično se ponašali na svaki mogući način. Za mene je to neizbježno jer mi je potrebna nečija pomoć kako bih prešla cestu, a za njih je to prilika za krajnje nedolično ponašanje, dok ja tu ne mogu ništa učiniti jer mi je potrebna nečija pomoć ili potpora kad sam sama na cesti. Takvo iskustvo je nešto s čime sam se morala susresti više puta u životu, a ne jednom ili dva puta.“

Izvor: „Praćenje ljudskih prava osoba s invaliditetom – državno izvješće: Andhra Pradesh, Indija“ (Disability Rights Promotion International, 2009.), dostupno na: www.yorku.ca/drpi

⁶ Ovaj je primjer preuzet iz razgovora obavljenih na Filipinima kao dio projekta Disability Rights Promotion International (DRPI) i Katipunan ng Maykapansanan sPilipinas, Inc. (KAMPI) kako bi se pratila prava osoba s invaliditetom u toj zemlji. Razgovori su pridonijeli „Praćenju ljudskih prava osoba s invaliditetom: prethodni izvještaj s Filipina“, dostupnim na: www.yorku.ca/drpi/resources.html.

Osobna autonomija znači upravljanje vlastitim životom i posjedovanje slobode osobnog izbora. Poštivanje osobne autonomije osoba s invaliditetom znači da osobe s invaliditetom imaju pravo, na ravnopravnoj osnovi s drugim ljudima, na izbor načina života u zajednici; da su izloženi minimalnom uplitanju u njihov privatni život i da mogu donositi vlastite odluke, uz odgovarajuću podršku ondje gdje je potrebno. Ovo načelo prožima Konvenciju i temelj je mnogih sloboda izričito zajamčenih Konvencijom, poput slobode nepristajanja na liječničku intervenciju i zahtjeva za osiguranjem liječničke skrbi na temelju slobodnog i informiranog pristanka. Iz ove perspektive, naprimjer, osobi s duševnim smetnjama treba ponuditi niz mogućnosti kada je riječ o zdravstvenoj skrbi poput psihoterapije, savjetovanja, vršnjačke pomoći i psihijatrijskog liječenja, a osoba bi trebala imati slobodu informiranog odabira koji se temelji na osobnim sklonostima. Također, osobi s tjelesnim oštećenjem koja je preživjela nesreću uzrokovanu minom treba osigurati naprave koje joj olakšavaju osobnu pokretljivost kako bi bila što neovisnija.

Načelo **nediskriminacije** znači da su svima zajamčena sva prava bez razlikovanja, isključivanja ili ograničavanja na osnovi invaliditeta ili rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovinskog statusa, rođenja, dobi ili nekog drugog statusa. Diskriminacija na osnovi invaliditeta znači svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje čija je svrha ili učinak umanjiti ili poništiti priznavanje, uživanje ili ostvarivanje, osoba s invaliditetom, i na izjednačenoj osnovi s drugima, svih ljudskih prava i temeljnih sloboda te uključuje uskraćivanje razumne prilagodbe. Do diskriminacije dolazi, primjerice, kada ženi nije dopušteno otvoriti bankovni račun s obrazloženjem da je njen invaliditet čini nesposobnom upravljati novčanim sredstvima.⁷ Do diskriminacije

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

također dolazi kada se muškarcu kojemu je nakon razgovora ponuđen posao kasnije priopćuje da ide kući i čeka pismenu potvrdu državne uprave nakon što je poslodavac uvidio da muškarac ima oštećenje vida i mora držati knjigu u blizini očiju. Pismo nikada ne stigne i muškarac nikada ne dobije posao.⁸ Osobe s invaliditetom također mogu doživjeti višestruke oblike diskriminacije; naprimjer, žena s invaliditetom može doživjeti diskriminaciju na osnovi spola kao i invaliditeta. Prihvaćanje načela nediskriminacije u članku 13. naglašava važnost razmatranja diskriminacije u svim njezinim oblicima.

Jednakost znači stvaranje društvenih uvjeta koji poštuju različitost, nastoje otkloniti nedostatke i osiguravaju da sve žene, muškarci, djevojčice i dječaci sudjeluju u potpunosti i pod jednakim uvjetima. Načelo jednakosti je povrijeđeno kada djevojčicu s invaliditetom roditelji ispišu iz škole. Unatoč njenim dobrim ocjenama, njezini roditelji smatraju da je trošenje novca na njeno obrazovanje besmisleno s obzirom na njezin invaliditet.⁹ Postizanje jednakosti ponekad zahtijeva dodatne mjere kao što je pružanje pomoći osobama sa psihosocijalnim ili intelektualnim poteškoćama kako bi im se pružila potpora pri odlučivanju i ostvarivanju poslovne sposobnosti na jednakoj osnovi s drugim ljudima.

⁷ Ovaj je primjer preuzet iz razgovora obavljenih u Keniji kao dio projekta DRPI-ja, Afričke udruge slijepih, Kenijske udruge slijepih i Centra za prava osoba s invaliditetom, obrazovanje i zastupanje kako bi se pratila prava osoba s invaliditetom u toj zemlji. Razgovori su doprinijeli „Stanju prava osoba s invaliditetom u Keniji”(2007.): Izvješće“, dostupno na: www.yorku.ca/drpi/Kenya.html.

⁸ Vidi bilješku 3.

⁹ Vidi bilješku 4.

Razumna prilagodba (čl. 2)

„Razumna prilagodba“ znači potrebnu i odgovarajuću prilagodbu i podešavanja, koja ne predstavljaju neproporcionalno ili neprimjereno opterećenje, da bi se u pojedinačnom slučaju, tamo gdje je to potrebno, osobama s invaliditetom osiguralo uživanje ili korištenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na izjednačenoj osnovi s drugima (čl. 2).

„Prilagodba“ je podešavanje pravila, prakse, uvjeta ili zahtjeva s obzirom na specifične potrebe osobe s invaliditetom, kako bi se toj osobi omogućilo puno i ravnopravno sudjelovanje. Na radnom mjestu, prilagodba može uključivati nabavu ili prilagodbu softvera i tipkovnice za zaposlenika s oštećenjem vida, obuku ili davanje dodatnog vremena za izvršenje zadatka. U obrazovanju, razumna prilagodba može zahtijevati osiguravanje alternativnih načina ispunjavanja školskih ili studijskih obveza, pomoć nastavnika ili korištenje pomoćnih tehnologija.

Poslodavci, obrazovne ustanove, pružatelji usluga i ostali imaju zakonsku obvezu osigurati razumnu prilagodbu. Pri odlučivanju o tome jesu li tvrtka ili škola poduzele sve potrebne mjere kako bi se prilagodile zaposleniku ili učeniku s invaliditetom, ključni pojam je „neproporcionalno ili neprimjereno opterećenje“. Kako bi poslodavac ili škola opravdali da su po zakonu izuzeti od obveze prilagodbe, potrebno je dokazati da bi prilagođavanje potrebama pojedinca predstavljalo neprimjereno ili neproporcionalno opterećenje za organizaciju s obzirom na čimbenike kao što su zdravlje, sigurnost ili trošak.

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Pojmovi **puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje i pristupačnost** znače da je društvo, i u javnoj i privatnoj sferi, organizirano na način kako bi se svim ljudima omogućilo puno sudjelovanje. Puno uključenje u društvo znači da se osobe s invaliditetom prihvaća i poštuje kao ravnopravne sudionike. Na njihove potrebe se gleda kao na sastavni dio društvenog i ekonomskog poretka, a ne kao na „specijalne“ potrebe. Da bi se postiglo puno uključenje, nužno je pristupačno fizičko i društveno okruženje bez prepreka. Na primjer, puno i učinkovito sudjelovanje i uključenje znači da se tijekom stranačkih izbora ne isključuje osobe s invaliditetom te im je osigurana, primjerice, pristupačnost biračkog mjesta i dostupnost materijala o izbornom postupku u različitim formatima, jednostavnim za razumijevanje i uporabu. S pojmom sudjelovanja i uključivanja povezan je pojam univerzalnog dizajna koji Konvencija definira kao „oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na način da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja“ (čl. 2). Drugim riječima, u fazi oblikovanja treba uzeti u obzir potrebe svih članova društva kako bi se kasnije izbjegle posebne prilagodbe.

Poštivanje razlika podrazumijeva prihvaćanje drugih u kontekstu međusobnog razumijevanja. Ono uključuje prihvaćanje invaliditeta kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti. Unatoč nekim vidljivim ili očitim razlikama, svi ljudi imaju jednaka prava i dostojanstvo. Tako, na primjer, prije no što krene s autobusnog stajališta, vozač autobusa će dječaku s tjelesnim invaliditetom dati dovoljno vremena da ustane s klupe na autobusnoj postaji, uđe u autobus i dođe do svog sjedala. Ne samo da će se vozač autobusa pobrinuti da kvalitetan i siguran prijevoz bude osiguran svim korisnicima, već i vozni red također uzima u obzir različite čimbenike, uključujući potrebe osoba s invaliditetom i drugih

korisnika javnog prijevoza. Važno je napomenuti da Konvencija ne nastoji spriječiti invaliditet – što je cilj medicinskog pristupa – već nastoji spriječiti diskriminaciju na temelju invaliditeta. Kampanje za sprječavanje nesreća i promicanje sigurnog poroda i majčinstva važne su za javnu sigurnost i zdravlje. Međutim, kada se radi o promicanju takvih kampanja u kontekstu osoba s invaliditetom, invaliditet se doživljava na negativan način, odvrćanjem pažnje od poštivanja razlika i raznolikosti kao i od borbe protiv diskriminacije – primarnog cilja modela utemeljenog na ljudskim pravima.

Ova opća načela čine srž Konvencije i okosnica su za praćenje prava osoba s invaliditetom.

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

D. Prava osoba s invaliditetom

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom je sveobuhvatan sporazum o ljudskim pravima koji pokriva širok raspon građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih prava. Konvencija ne utvrđuje nova prava za osobe s invaliditetom; umjesto toga, ona tumači koje je značenje postojećih ljudskih prava za osobe s invaliditetom i pojašnjava kako države potpisnice imaju obvezu zaštite i promicanja tih prava. Kako bi se osiguralo okruženje koje vodi ka ispunjenju prava osoba s invaliditetom, Konvencija također sadrži članke o podizanju razine svijesti, pristupačnosti, rizičnim situacijama i humanitarnim kriznim stanjima, pristupu pravosuđu, osobnoj pokretljivosti, osposobljavanju i rehabilitaciju, kao i članak o prikupljanju podataka i vođenju statistike.¹⁰

¹⁰ „Izvješće Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava o napretku u provedbi preporuka sadržanih u studiji o ljudskim pravima osoba s invaliditetom” (A/HRC/4/75, odlomak 19.).

Članci 10. do 30. odnose se na prava koja su zajamčena osobama s invaliditetom**Članak 10. – Pravo na život****Članak 11. – Rizične situacije i humanitarna krizna stanja****Članak 12. – Jednakost pred zakonom****Članak 13. – Pristup pravosuđu****Članak 14. – Osobna sloboda i sigurnost****Članak 15. – Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja****Članak 16. – Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja****Članak 17. – Zaštita osobnog integriteta osobe****Članak 18. – Sloboda kretanja i državljanstvo****Članak 19. – Neovisno življenje i uključenost u zajednicu****Članak 20. – Osobna pokretljivost****Članak 21. – Sloboda izražavanja i mišljenja te pristup informacijama****Članak 22. – Poštivanje privatnosti****Članak 23. – Poštivanje doma i obitelji****Članak 24. – Obrazovanje****Članak 25. – Zdravlje****Članak 26. – Osposobljavanje i rehabilitacija****Članak 27. – Rad i zapošljavanje****Članak 28. – Primjereni životni standard i socijalna zaštita****Članak 29. – Sudjelovanje u političkom i javnom životu****Članak 30. – Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i športu**

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Kako bi se prikazala važnost prava u određenim situacijama s kojima su suočene osobe s invaliditetom, prilikom praćenja Konvencije razmotrite sljedeće primjere:

- › **Pravo na jednakost pred zakonom** zahtijeva, među ostalim, otklanjanje invaliditeta kao osnove za lišavanje osobne poslovne sposobnosti – na primjer, dokidanjem prakse imenovanja skrbnika koji odlučuju u ime osoba s invaliditetom i, umjesto toga, osiguravanje podrške osobama s invaliditetom pri vlastitom donošenju odluka; (čl. 12)
- › **Pravo na osobnu slobodu i sigurnost** zahtijeva, među ostalim, nadzor nad psihijatrijskim i drugim ustanovama kako bi se osiguralo da nitko ne bude ondje smješten temeljem invaliditeta, uključujući mentalna i intelektualna oštećenja, osim u slučaju njihova slobodnog i informiranog pristanka; (čl. 14)
- › **Sloboda od mučenja** zahtijeva, među ostalim, ispitivanje o tome pribjegavaju li ustanove postupcima i terapijama kao što su terapija elektrošokovima i smještaj osoba s invaliditetom u krevete-kaveze ili nameću terapije koje dovode do fizičkih promjena ili nepovratnih oštećenja čija je svrha liječenje invaliditeta protiv volje pojedinca; (čl. 15)
- › **Sloboda kretanja** zahtijeva, među ostalim, ispitivanje o tome uskraćuje li država putne isprave osobi temeljem invaliditeta; (čl. 20)
- › **Pravo na obrazovanje** zahtijeva, među ostalim, ispitivanje o postojanju isključenosti učenika i studenata s invaliditetom iz općeg obrazovnog sustava temeljem invaliditeta, o osiguranju razumne prilagodbe potrebama učenika u općem obrazovnom

sustavu te osiguranju svrsishodnih mjera individualizirane potpore s ciljem postizanja maksimalnog akademskog i socijalnog razvoja sukladnom cilju uključivanja; (čl. 24)

- › **Pravo na zdravlje** zahtijeva, među ostalim, ne samo ispitivanje o postojanju jednakog pristupa osnovnim lijekovima već i o osiguravanju liječenja na temelju slobodnog i informiranog pristanka osobe s invaliditetom; (čl. 25)
- › **Pravo na rad** zahtijeva, među ostalim, ispitivanje o tome zabranjuje li radno zakonodavstvo diskriminaciju na radnom mjestu i zahtijeva li od poslodavaca poduzimanje pozitivnih mjera kako bi se osigurala fizička pristupačnost zgrada te dostupnost tehnologija kao što su kompjutorske i internetske tehnologije za one osobe s invaliditetom kojima bi to moglo biti potrebno; (čl. 27)
- › **Pravo na primjereni životni standard** zahtijeva, među ostalim, ispitivanje socijalnih programa i javnih politika, strategija za smanjenje siromaštva, planova i projekata za nacionalni razvoj poput projekata vezanih uz Milenijske ciljeve razvoja, kako bi se osiguralo da uključuju promicanje i zaštitu prava na prehranu, odijevanje, stanovanje i ostalih prava osoba s invaliditetom; (čl. 28)
- › **Pravo na sudjelovanje u javnom i političkom životu** zahtijeva, među ostalim, nadgledanje izbora kako bi se osigurala dostupnost glasačkih materijala u prikladnim oblicima (poput pisanog materijala na Braillevom pismu i televizijskih reklama s prijevodom na znakovni jezik) i pristupačnost glasačkih kabina (primjerice, s pristupom uz pomoć rampe); (čl. 29)

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

- › **Pravo na sudjelovanje u kulturnom životu** zahtijeva, među ostalim, ispitivanje o tome jesu li znakovni jezik i kultura gluhih izričito prihvaćene i podržane te da zaštita autorskog prava ne zabranjuje pristup kulturnom materijalu kao što su govorne knjige. (čl. 30)

Građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava su nedjeljiva, međuovisna i međusobno povezana. Shvaćanje ove međuovisnosti važno je za praćenje prava osoba s invaliditetom. Na primjer, praćenje institucija zahtijeva praćenje sljedećeg: jesu li osobe lišene osobne slobode na temelju postojanja invaliditeta (pravo na osobnu slobodu i sigurnost), jesu li osobe podvrgnute liječenju bez njihova slobodnog i informiranog pristanka (pravo na zdravlje, tjelesni i mentalni integritet i na slobodu od mučenja) te imaju li osobe smještene u ustanovu primjerenuprehranu, odjeću, osvjetljenje, sanitarne uvjete i tako dalje (pravo na primjereni životni standard).

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom potvrđuje obvezu država stranaka na postupno provođenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, kao što je već prihvaćeno člankom 2. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i člankom 4. Konvencije o pravima djeteta. Prihvaćanje činjenice da puno ostvarenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava može biti ograničeno zbog nedostatnih sredstava u skladu je sa zahtjevom da je svaka država stranka obvezna poduzeti mjere u skladu sa svojim najvećim raspoloživim mogućnostima i, gdje je to potrebno, u okviru međunarodne suradnje (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, članci 4.2 i 32.).

Postupno ostvarenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava

Članak 4.2 govori:

S obzirom na ekonomska, socijalna i kulturna prava, svaka država stranka obavezuje se poduzeti mjere u skladu sa svojim najvećim raspoloživim mogućnostima i, gdje je to potrebno, u okviru međunarodne suradnje, s ciljem postupnog potpunog ostvarenja ovih prava, ne zanemarujući one obveze koje su sadržane u ovoj Konvenciji, a koje su odmah primjenjive u skladu s međunarodnim pravom.

Nekoliko je aspekata postupnog ostvarenja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava važno kada je riječ o praćenju:¹¹

- › Diskriminacija na bilo kojoj osnovi, uključujući invaliditet, uvijek je zabranjena, bez obzira na stupanj ostvarenja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava;
- › Države stranke imaju neposrednu obvezu osigurati minimalnu potrebnu razinu uživanja svakog ekonomskog, socijalnog i kulturnog prava;
- › Države stranke imaju obvezu poduzeti mjere radi postupnog ostvarenja tih prava. Država, na primjer, može stvoriti akcijski plan koji bi trebao uključivati: (a) vremenski okvir za provedbu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava; (b) mjerila postignuća u određenom razdoblju; (c) pokazatelje uspješnosti;

¹¹Vidi također Odbor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Opći komentar br. 3 (1990.) o prirodi obveza država stranaka.

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

- › Državama strankama zabranjuje se poduzimanje regresivnih koraka ili mjera koje umanjuju uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.

E. Mehanizmi praćenja Konvencije

Konvencija sadrži nacionalne i međunarodne mehanizme praćenja.

čl. 33

Na nacionalnoj razini, članak 13. navodi tri mehanizma koji su važni za provedbu i praćenje Konvencije. Prvo, države potpisnice moraju u okviru svojih vlada odrediti jednu ili više ključnih točaka za pitanja vezana uz implementaciju; drugo, države moraju voditi računa o uspostavljanju ili određivanju mehanizma koordinacije u okviru vlade kako bi se olakšalo djelovanje kroz sektore i na različitim razinama; i treće, države moraju uspostaviti ili odrediti okvir koji uključuje jedan ili više neovisnih mehanizama koji će promicati, štititi i pratiti provedbu Konvencije.

čl. 34

Na međunarodnoj razini, člankom 34. uspostavlja se Odbor za prava osoba s invaliditetom koji je sastavljen od neovisnih stručnjaka, a ima nekoliko funkcija. Prvo, na temelju periodičnih izvješća koje podnose države potpisnice i druge zainteresirane strane kao što su nacionalni mehanizmi za praćenje i organizaciju civilnog društva, Odbor uspostavlja konstruktivan dijalog s državama o provedbi Konvencije te o pitanjima proizašlima iz promatranja i preporuka za daljnja djelovanja u svrhu poboljšanja i jačanja implementacije. Drugo, Odbor održava

dane opće rasprave otvorene za javnost, tijekom kojih se raspravlja o pitanjima od općeg interesa proisteklih iz Konvencije. Treće, Odbor može dati mjerodavna mišljenja, poznata kao opći komentari, kako bi se pojasnile pojedine odredbe iz Konvencije ili specifična pitanja koja proizlaze iz njene provedbe. Četvrto, Fakultativni protokol Odboru daje ovlasti primanja pritužbi ili podnesaka pojedinaca u kojima se navodi kako je država koja je ratificirala Fakultativni protokol kršila bilo koju odredbu Konvencije. Odbor može izreći svoje mišljenje nakon razmatranja pritužbe u svjetlu komentara dotične države. Peto, Fakultativni protokol Odboru također daje mogućnost provođenja istrage u državama potpisnicama ukoliko zaprimi pouzdane informacije o ozbiljnom ili sustavnom kršenju Konvencije.

Promatrači ljudskih prava¹² trebaju biti svjesni ovih mehanizama i njihovih funkcija. Aktivnostima praćenja mogu se:

- › osigurati podaci o stanju provedbe Konvencije za nacionalne mehanizme za praćenje;
- › osigurati podaci koji su potrebni Odboru za konstruktivan dijalog s državama;

¹² Za potrebe ovoga vodiča, „promatrači ljudskih prava“ uključuju službenike za ljudska prava Ujedinjenih naroda kao i osoblje ostalih međudržavnih i regionalnih organizacija ili organizacija civilnog društva, nacionalnih institucija za ljudska prava, boraca za ljudska prava i ostale pojedince ili organizacije uključene u praćenje ljudskih prava.

II. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

- › utvrditi moguće povrede prava pojedinaca iz Konvencije koje bi mogle predstavljati osnovu za predstavku Odboru, sukladno Fakultativnom protokolu ako ga je dotična država ratificirala;
- › dati pouzdane informacije o ozbiljnim ili sustavnim povredama Konvencije koje se mogu podnijeti kako bi se Odbor potaknulo na pokretanje istrage, sukladno Fakultativnom protokolu ako ga je dotična država ratificirala;

III. Praćenje prava osoba s invaliditetom: opći pregled

Pouzdana izvješća, utemeljena na činjenicama država stranaka, nacionalnih institucija za ljudska prava, udruga osoba s invaliditetom i ostalih skupina civilnog društva i nadležnih ureda Ujedinjenih naroda, doprinjet će tome da se ljudska prava zajamčena Konvencijom provedu u djelo i imaju stvaran utjecaj na život osoba s invaliditetom. Prije razmatranja različitih načina praćenja, važno je imati na umu sljedeće čimbenike koji trebaju biti sastavni dio svih aktivnosti praćenja.

A. Središnja uloga i uključenost osoba s invaliditetom u praćenje

Pod sloganom „Ništa o nama bez nas!“, osobe s invaliditetom i organizacije koje ih predstavljaju¹³ bile su uključene u nastajanje i pregovore oko donošenja Konvencije. Konvencijom je prihvaćeno da se njihova uključenost mora nastaviti, a od država stranaka se traži „tijesno savjetovanje“ i „aktivno uključivanje“ osoba s invaliditetom u procese donošenja odluka koje ih se tiču. (čl. 4.3). Konvencijom se osobito zahtijeva da „će civilno društvo, a posebice osobe s invaliditetom i organizacije koje ih predstavljaju, biti uključene i u punoj mjeri sudjelovati u procesu praćenja provedbe“ (čl. 33.3). Navedeno se podjednako odnosi na proces i na sadržaj. Kada je riječ o procesu, osobe s invaliditetom moraju biti uključene u aktivnosti

¹³ Uočite da organizacije koje predstavljaju osobe s invaliditetom ponekad same sebe nazivaju „udrugama osoba s invaliditetom“ ili na engleskom koriste kraticu „DPO“ (disabledpersons' organizations).

III. Praćenje prava osoba s invaliditetom: opći pregled

praćenja, primjerice davanjem osobama s invaliditetom uloge onoga tko prati Konvenciju. Kada je riječ o sadržaju, mišljenju i iskustvima osobe s invaliditetom moraju imati središnje mjesto u izvješćima o praćenju s obzirom na činjenicu da su osobe s invaliditetom stručnjaci za svoje vlastito iskustvo.

Također je važno osigurati da nastojanja vezana uz praćenje stanja ljudskih prava osoba s invaliditetom ne pridonesu daljnjoj marginalizaciji osoba unutar određene skupine. Praćenje prava osoba s invaliditetom mora uzeti u obzir sve vrste invaliditeta i sve društvene skupine. Drugim riječima, praćenje mora uključivati žene, muškarce, djevojčice i dječake s čitavim spektrom vrsta invaliditeta – uključujući one s tjelesnim, mentalnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima – kao i osobe koje žive u različitim socijalno-ekonomskim okolnostima i osobe različitog etničkog podrijetla, dobnih skupina i zanimanja. Primjerice, ono mora obuhvatiti i uključivati osobe koje su siromašne, beskućnike ili osobe smještene u ustanovama.

B. Utvrđivanje i prikazivanje „nositelja dužnosti“ i partnerskih organizacija

Prvi važan korak za one koji su uključeni u praćenje ljudskih prava osoba s invaliditetom je utvrditi i prikazati različite sudionike u procesu praćenja. Važno je da oni koji prate provedbu utvrde odgovarajuće „nositelje dužnosti“ koji uključuju ministarstva čije su nadležnosti vezane uz osobe s invaliditetom, kao što su ministarstvo pravosuđa, državno odvjetništvo, uprave i ministarstva socijalne zaštite, zapošljavanja i rada, kulture, sporta i zdravlja. S obzirom na činjenicu da se u Konvenciji navode privatne pravne osobe, oni koji prate provedbu također mogu kao potencijalne partnere pri praćenju

uzeti u obzir udruge poslodavaca i sindikate, kao i druge dionike koji su odgovorni za poštivanje prava osoba s invaliditetom.

Ne zaboravite da je cilj obuhvatiti sve vrste invaliditeta i društvene skupine, kao i definirati udruge za osobe s invaliditetom za područje koje se prati. Na primjer, uočite kako su članovi pojedinih udruga osobe s različitim vrstama invaliditeta, dok druge udruge zastupaju osobe s jednom vrstom oštećenja, npr. s oštećenjem vida ili psihosocijalnim oštećenjem, ili pak određene skupine ljudi, npr. žene s invaliditetom ili ratne veterane. Organizacije koje prate provedbu bi također trebale uspostaviti i promicati komunikacijske mreže s cijelim nizom drugih partnera. Ti partneri mogu dolaziti iz različitih regija i sektora (uključujući sveučilišta, institucije za istraživanje, NVO-e, sindikate, stručne skupine, međudržavne organizacije) te se baviti različitim skupinama ljudi (uključujući organizacije koje rade sa ženama, djecom i autohtonim stanovništvom). Međuresorni centar za pružanje podrške (Inter-Agency Support Group), koju čine odjeli Ujedinjenih naroda, agencije, fondovi i programi, nastoji koordinirati rad Ujedinjenih naroda na Konvenciji.¹⁴ Stoga organizacije koje prate provedbu mogu razmotriti uspostavljanje kontakta s ostalim pravnim osobama Ujedinjenih naroda ili Svjetskom bankom kao partnerima pri praćenju ili kao izvorima informacija.

¹⁴ Međuresorni centar za pružanje podrške Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (IASG) osnovao je Izvršni odbor Ujedinjenih naroda u rujnu 2006. IASG je mehanizam međunarodne suradnje koji podupire promicanje i provedbu Konvencije i njenog Fakultativnog protokola. Njezini su članovi Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava (OHCHR), Odjel za ekonomska i socijalna pitanja (DESA), Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), Dječji fond Ujedinjenih naroda (UNICEF), Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), Međunarodna organizacija rada (ILO), Populacijski fond Ujedinjenih naroda (UNFPA), Minska akcija Ujedinjenih naroda i Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR).

III. Praćenje prava osoba s invaliditetom: opći pregled

C. Jačanje kapaciteta osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju

U mnogim slučajevima, učlanjenje osoba s invaliditetom u udruge osoba s invaliditetom također rezultira jačanjem njihovih kapaciteta za razumijevanje načela ljudskih prava i s njima povezanih pojmova. Drugim riječima, jačanje kapaciteta dio je rada na praćenju te ga nadopunjuje. U svakom slučaju, aktivnosti jačanja kapaciteta moraju svima biti potpuno dostupne. Partnerske udruge za osobe s invaliditetom i njihovi članovi moći će obavijestiti promatrače o različitim mjerama koje je potrebno poduzeti kako bi se osigurala puna pristupačnost.

Popis sredstava kojima se osigurava pristupačnost radi jačanja kapaciteta i aktivnosti praćenja

1. Tiskani materijal (npr. priručnici za obuku, informacije o procesu praćenja, obrasci za pristanak, upitnici);

- Osigurati proizvodnju materijala u svim oblicima i na svim jezicima potrebnima za puno sudjelovanje (npr. Braillevo pismo, velika tiskana slova, elektroničko pismo, znakovni jezici, lako čitljivi i razumljivi oblici).

2. Vizualna pomoć (npr. prezentacije na kompjutoru, fotografije, dijagrami, karte, videosnimke);

- Osigurati da se primjeren opis informacija, prenesenih na ovaj način, prikaže u primjerenom obliku (npr. davanje teksta i opisa slika prikazanih dijapozitivima u prezentaciji na kompjutoru).

Popis sredstava kojima se osigurava pristupačnost radi jačanja kapaciteta i aktivnosti praćenja

3. Verbalno komuniciranje (npr. u četiri oka i telefonski sastanci, obuka, audiovrpce, razgovori tijekom praćenja);

- Osigurati dovoljno vremena i uključenje potrebnih prevoditelja / pomagača kako bi se osiguralo da gluhe i gluhoslijepe osobe, osobe s intelektualnim oštećenjima ili osobe koje se služe augmentativnim i alternativnim oblikom komunikacije podjednako razumiju što drugi govore i mogu prenijeti vlastite misli (npr. tumačenje znakovnog jezika, transkripcija u stvarnom vremenu, asistent pri komunikaciji).

4. Mjesto održavanja (npr. sastanaka, obuke, razgovora)

- Osigurati pristup osobama koje se služe mobilnim uređajima (npr. izbjegavati lokacije sa stubama, uskim prolazima, skućene prostorije);
- Osigurati dostupnost pristupačnih nužnika;
- Osigurati sudionicima dolazak do mjesta održavanja ekonomičnim i pristupačnim prijevoznim sredstvom;
- Osigurati odgovarajuće znakove u višestrukim oblicima i/ili dostupnost osoba koje pomažu sudionicima pri dolasku do mjesta održavanja (npr. znakovi na Braillevom pismu, pozdravi);
- Ne zaboravite temeljito se posavjetovati s partnerskim udrugama osoba s invaliditetom kako bi se odredili uvjeti potrebni za osiguranje pristupačnosti. Kada god je to moguće, posavjetujte se izravno s osobom/ama koje sudjeluju u određenoj aktivnosti kako bi se osiguralo zadovoljenje njihovih specifičnih potreba.

Imajte na umu da navedena sredstva nisu jedina. Promatrači ne smiju zaboraviti da pitanje pristupačnosti ovisi od slučaja do slučaja.

III. Praćenje prava osoba s invaliditetom: opći pregled

D. Pristup dvostrukog kolosijeka kod praćenja Konvencije

Praćenje prava osoba s invaliditetom zahtijeva pristup dvostrukog kolosijeka:¹⁵

- › Prvo, praćenje bi moglo zahtijevati stavljanje posebnog naglaska na prava osoba s invaliditetom kako bi bilo djelotvorno. Na primjer, ako parlament razmatra ratificiranje Konvencije, moglo bi biti primjereno posebno analizirati je li postojeći zakonski okvir u skladu s Konvencijom i pratiti provedbu postojećih zakona i politika. Jednako tako, specifična pitanja vezana uz inkluzivno obrazovanje – škole bez segregacije, pristupačne zgrade, primjeren nastavni plan i program, adekvatno educirani nastavnici – mogla bi zahtijevati aktivnost praćenja s osobitim naglaskom napravo učenika i studenata s invaliditetom na obrazovanje;
- › Drugo, praćenje ne bi smjelo podržavati pristup koji osobe s invaliditetom smatra po prirodi drugačijima od ostalih. Stoga praćenje njihovih prava treba biti uklopljeno u opći posao praćenja ljudskih prava. Na primjer, kod praćenja slobode od mučenja trebalo bi uključiti psihijatrijske ustanove kao i zatvore te bi također trebalo voditi računa o osobama s invaliditetom u zatvorima; praćenje programa razvoja treba uzeti u obzir učinak projekta na osobe s invaliditetom kao korisnike projekta u jednakoj mjeri kao i ostale ciljane skupine. Važno je istaknuti kako brojne nacionalne institucije

¹⁵ Ovaj se termin odnosi na pristup koji povezuje uključivanje invaliditeta u sve inicijative / projekte, s jedne strane, s inicijativama / projektima usko vezanima uz invaliditet, s druge strane, kako bi se osigurala jednaka prava za sve osobe s invaliditetom. Nekoliko je donatora uključilo ovaj pristup u svoje međunarodne politike razvoja i pomoći.

za ljudska prava, udruge za osobe s invaliditetom i ostale skupine civilnog društva te uredi Ujedinjenih naroda, djeluju u okolnostima sukoba ili stanju nastalom nakon sukoba. U takvim okolnostima osobe s invaliditetom mogu biti osobito osjetljive, suočene s posebnim izazovima prilikom bijega u kriznim stanjima ili u slučaju protjerivanja do kojeg je došlo kao posljedica sukoba, suočeni s preprekama u fizičkom okruženju i odvojeni od mreža osobne i fizičke potpore. Iz toga je razloga važno uzeti u obzir njihova prava kod praćenja ljudskih prava u kontekstu sukoba, kriznog stanja i stanja nastalog nakon sukoba.

IV. Praćenje u praksi

IV. Praćenje u praksi

Praćenje obuhvaća niz koraka, od prikupljanja podataka, do analize zakona i podataka, dokumentacije i izvještavanja, korektivnih mjera i dodatnih objašnjenja te, u konačnici, evaluacije. Ove su radnje međusobno povezane i čine takozvani ciklus praćenja. Ovo poglavlje govori o: (a) prikupljanju podataka; (b) analizi zakona i podataka; (c) dokumentaciji i izvještavanju / korektivnim mjerama i dodatnim objašnjenjima.

A. Prikupljanje podataka

1. Podaci na temelju dokumenata

Prikupljanje podataka vezano uz uživanje prava osoba s invaliditetom najčešće započinje definiranjem izvora podataka. Promatrači bi trebali uzeti u obzir niz različitih izvora:

- › Ustav, zakoni i propisi osnovni su izvori podataka. Pored njih, promatrači također mogu uzeti u obzir druge izvore kao što su parlamentarne istrage ili izvješća;
- › Državne politike i programi vezani uz provedbu zakona te proračuni;
- › Odluke pravosudnih i kvazipravosudnih tijela poput sudova i nacionalnih institucija za ljudska prava;
- › Izvješća medija, studije i istraživanja koje su provele akademske zajednice ili drugi istraživački centri te organizacija civilnog društva

Promatrači se mogu osloniti na tiskane izvore (npr. zbirke službenih dokumenata), elektronički pregled zakona, baze podataka iz sudske prakse te internetske pretraživače u svrhu praćenja izvještavanja medija o invaliditetu.

Prikupljanje podataka o **zakonodavstvu**, koje uključuje ustavne odredbe, statute, kodekse i propise, predstavlja sredstvo koje nam daje saznanje o tome u kojoj mjeri zakoni diskriminiraju prema osobama s invaliditetom, kao i u kojoj mjeri promiču prava osoba s invaliditetom. Prikupljanje podataka o **politikama** – državnim strategijama ili smjernicama koje ne moraju nužno biti obvezujuće – može biti presudno za dobivanje uvida u postojanje političke volje za pomakom od zakonodavstva k provedbi Konvencije. U zemljama koje su ratificirale Konvenciju, praćenje zakonodavstva i politika postavlja barem dvije vrste pitanja:

- › S obzirom na činjenicu da su mnoge zemlje usvojile zakone i politike o invaliditetu čak i prije ratifikacije, prvi korak u praćenju je ispitati usklađenost tih zakona i politika s Konvencijom. Ovo ispitivanje može identificirati normativne jazove ili zakone koji su u suprotnosti s Konvencijom, primjerice kršenjem neke zabrane.
- › Ako su nacionalno zakonodavstvo i politike u skladu s Konvencijom, važno je pratiti kako se one provode u stvarnosti, kroz programe ili druge mjere.

Prikupljanje podataka o programima može osigurati postojanje praktičnih i financijskih mjera koje služe za promicanje provedbe prava osoba s invaliditetom prihvaćenih zakonodavstvom. Pojam

IV. Praćenje u praksi

„program“ je širok i može se odnositi na brojne mjere koje su poduzete radi provedbe Konvencije. Na primjer, može se odnositi na programe razvoja ili programe za smanjenje siromaštva. U tom slučaju, promatrači bi trebali ustanoviti uključuju li ti programi osobe s invaliditetom i podupiru li njihova prava.

Nadalje, praćenje programa trebalo bi uključivati praćenje proračuna jer neke od obveza država stranaka zahtijevaju dodjelu financijskih i ljudskih resursa kako bi se osiguralo poduzimanje pozitivnih koraka radi promicanja prava osoba s invaliditetom te njihova djelotvornost.¹⁶ Analiza proračuna može biti od važnosti za pitanja kao što su pristupačnost, potpora za osobe s invaliditetom što uključuje odlučivanje uz podršku, inkluzivno obrazovanje, službe medicinske pomoći, socijalnu zaštitu i nacionalne mehanizme za praćenje. Promatrači koji rade na analizi proračuna mogu proučiti financijske obveze iz nacionalnih akcijskih planova koji se odnose na invaliditet, proračune ministarstava obrazovanja, javnih radova ili socijalnih pitanja i proračune nacionalnih institucija za ljudska prava. Neka pitanja koja treba uzeti u obzir pri analizi proračuna su:

- › Postoji li ikakva analiza financijskih troškova vezanih uz ostvarenje određenih prava osoba s invaliditetom?
- › Jesu li dodijeljena sredstva dostatna kako bi se udovoljilo postavljenim zahtjevima za ostvarenje toga prava?

¹⁶ Vidi, općenito, Jim Shultz, „Obećanja koja treba ispuniti. Korištenje javnog proračuna kao sredstva za unapređenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava“ (Meksiko, Ford Foundation and Fundar, 2002.); i Dostojanstvo je važno. Vodič za korištenje analize proračuna radi unapređenja ljudskih prava (Fundar, Institut za međunarodno obrazovanje i Projekt međunarodnog proračuna, 2004.).

- › Koja je novčana svota dodijeljena u određenom području za promicanje prava osoba s invaliditetom u odnosu na opće troškove u tom području? Primjerice, koji je postotak proračuna namijenjenog obrazovanju doznačen osiguranju inkluzivnog obrazovanja za osobe s invaliditetom?
- › Koja je razlika između dodijeljenih i utrošenih sredstava? Je li potrošeno manje od planiranih sredstava ili proračunske obveze nisu ostvarene?
- › Je li se proračun s vremenom povećao?
- › Jesu li dodijeljena sredstva i potrošnja namijenjena invaliditetu ograničena na određena ministarstva ili programe? Ako jesu, na koja?

Prikupljanje i proučavanje **pravnih predmeta** koji se odnose na pitanja vezana uz invaliditet o kojima odlučuju sudovi, nacionalne institucije za ljudska prava i druga pravosudna ili kvazipravosudna tijela koja donose odluke, pružaju dokaze o načinu na koji ta tijela primjenjuju pravna jamstva u određenim situacijama te tumače i provode zakone, politike i programe. Praćenje pravnih predmeta može pružiti podatke koji će pomoći pri razumijevanju provedbe Konvencije i zakonodavstva, vezanog uz prava osoba s invaliditetom, kao i je li im i na koji način pravosuđe dostupno. Podjednako je važno voditi računa o tome provode li se te odluke. Na primjer, sud je mogao izdati nalog za vraćanje na posao osobe s invaliditetom koja je nepravедno otpuštena. Međutim, ako poslodavac ne pozove tu osobu da se vrati na posao, osoba neće dobiti odštetu.

IV. Praćenje u praksi

Izvješća medija, studije i istraživanja koja su provele akademske zajednice, drugi istraživački centri i organizacije civilnoga društva također mogu biti vrlo korisna. Prikupljanje podataka kroz **medije** osobito može pomoći kod praćenja društvenih stavova prema osobama s invaliditetom. Društveni stavovi pokazatelji su sociokulturnih vrijednosti i utječu na odabir ponašanja i komunikacije s drugima.¹⁷ U specifičnom kontekstu invaliditeta, negativni stavovi doveli su do stvaranja stereotipa, stigmatiziranja i diskriminacije. Takvi stavovi imaju važnu ulogu pri olakšavanju ili otežavanju uživanja ljudskih prava osoba s invaliditetom. Prepoznajući važnost utjecaja koje stavovi društva imaju na percepciju osoba s invaliditetom i na njihov doprinos društvu, Konvencija posvećuje cijeli članak podizanju razine svijesti i obvezi država potpisnica da se bori protiv stvaranja stereotipa, predrasuda i štetnog odnosa prema osobama s invaliditetom. (čl. 8.1.(a) –(b)). S obzirom na važnu ulogu medija u prikazivanju javnog mišljenja i utjecanju na njega, Konvencija zahtijeva od država potpisnica da poduzmu korake u smjeru poticanja svih medija da osobe s invaliditetom prikazuju na način koji je sukladan svrsi Konvencije (čl. 8.2.(c)). Zbog toga je praćenje društvenih stavova važno kako bi se razumjelo stanje ljudskih prava osoba s invaliditetom.

¹⁷ Tiffany J. McCaughey i Douglas C. Strohmer, „Prototipovi kao neizravno mjerilo stavova prema osobama s invaliditetom“, *Rehabilitation Counseling Bulletin*, svezak 48., br. 2 (siječanj 2005.), str. 89.

Praćenje medija

- › **Izveštavaju li mediji o osobama s invaliditetom?**
- › **Ako da, koji mediji to čine, u kojem segmentu svoga djelovanja?**
- › **Prikazuje li se osobe s invaliditetom kao žrtve ili kao nositelje prava?**
- › **Iznose li mediji gledište osoba s invaliditetom?**
- › **Jesu li jezik i slike primjereni?**
- › **Učvršćuje li poruka koju šalju mediji stereotipe ili im se suprotstavlja?**
- › **Je li s vremenom došlo do promjene u izvještavanju medija o osobama s invaliditetom? Ako da, na koji način (npr. više ili manje izvještavanja, drugačiji pristup)? Koji su čimbenici pridonijeli toj promjeni?**
- › **Je li to vjeran prikaz stvarnog života?**
- › **Jesu li mediji dostupni osobama s invaliditetom?**

IV. Praćenje u praksi

2. Ostali izvori podataka: „Ništa o nama bez nas“

Često postoji znatan raskorak između zakonskih odredbi i politika na papiru i stvarnosti ljudskih svakodnevnih života. Stoga je nužno nadopuniti materijale, utemeljene na dokumentima s podacima koje su o svojim iskustvima i stajalištima dale osobe s invaliditetom. Iz toga razloga, ključni su razgovori s osobama s invaliditetom, organizacijama koje ih predstavljaju, kreatorima politika, pružateljima usluga i drugima jer mogu pomoći pri prikupljanju podataka o načinu provođenja zakona i politika te u kojoj mjeri države stranke poštuju, štite i provode prava osoba s invaliditetom.¹⁸

Osobama s invaliditetom važno je da se njihovi glasovi čuju. Praćenje pojedinačnih iskustava trebalo bi biti što sveobuhvatnije usvajanjem strategija koje bi osigurale da žene, muškarci, djevojčice i dječaci s čitavim nizom oštećenja – uključujući intelektualna, tjelesna, mentalna i osjetilna oštećenja – različitog socioekonomskog i etničkog podrijetla, raznih dobnih skupina i zanimanja, iz zajednica različitih veličina te pripadnosti gradskom i seoskom stanovništvu, dobiju priliku sudjelovati. Kako bi se obuhvatila cjelokupna složenost stvarnosti s kojom su te osobe suočene,

¹⁸ U svome radu s osobama s invaliditetom i organizacijama koje ih predstavljaju u različitim zemljama, Međunarodni projekt za promicanje prava osoba s invaliditetom (Disability Rights Promotion International, DRPI) izradio je model kao pomoć pri prikupljanju podataka o zakonodavstvu, politikama i programima koji se odnose na prava osoba s invaliditetom. Model je izrađen na način da omogućuje prikupljanje podataka o svim kategorijama prava (građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna). Model također služi kao sredstvo procjene, olakšavajući utvrđivanje propusta u zakonodavstvu i politikama. Sadrži navode o relevantnim odredbama temeljnih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, uključujući Konvenciju. Dostupan je na web stranici Projekta: <http://www.yorku.ca/drpi/resources.html>.

raspon praćenja njihovih pojedinačnih iskustava također mora biti širok i obuhvaćati čitav spektar ljudskih prava – građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih, jednako kao i pitanja iz javne, ali i privatne sfere.

Najdjelotvorniji način praćenja pojedinačnih iskustava razgovori su u četiri oka. Razgovori mogu donijeti kvantitativne i kvalitativne podatke jer se osobama s invaliditetom daje prilika da identificiraju i govore o onim pitanjima koja su za njih najvažnija kada je riječ o uskraćivanju prava i pristupu pravima.¹⁹

Promatrači bi trebali pribaviti **slobodni i informirani pristanak** osobe koju se intervjuira, s obzirom na dugu povijest ispitivanja koja su se provodila „nad“ osobama s invaliditetom bez njihova pristanka. Promatrači bi također trebali voditi računa o **privatnosti** i **sigurnosti** osobe koju se intervjuira te **povjerljivosti** danih podataka, tamo gdje je to potrebno. Ovisno o situaciji, razgovori će se možda morati provesti bez prisutnosti članova obitelji, njegovatelja ili drugih prisutnih osoba, na mjestu gdje se razgovor ne može čuti. Članovi obitelji, njegovatelji ili druge osobe mogu biti odgovorne za kršenje ljudskih prava koje je doživjela osoba s invaliditetom (npr. u slučaju kada je druga osoba odgovorna za tjelesno ili psihičko zlostavljanje ili je spriječila osobu s invaliditetom da napusti kuću kako bi se izbjegla sramota za obitelj koja se u nekim društvima veže uz invaliditet). Važno je osigurati da osoba koju se intervjuira može govoriti slobodno i bez straha od represalija.

¹⁹ U suradnji s partnerskim organizacijama osoba s invaliditetom, DRPI je izradio sredstva praćenja (vodič za razgovore i druge dokumente iz toga područja) i nastavne materijale (tečaj obuke i popratne priručnike) kako bi se olakšalo prikupljanje, analiza i izvještavanje o takvim razgovorima. Ti su materijali dostupni na ovoj web stranici: <http://www.yorku.ca/drpi/>.

IV. Praćenje u praksi

3. Rad s osobama s invaliditetom

Kod praćenja prava osoba s invaliditetom nužno je imati na umu dva opća pitanja. Prvo, ne zaboravite da je cilj pratiti **prava** osoba s invaliditetom, a ne **invaliditet**. Na taj način, promatrači bi trebali postaviti pitanje što je društvo učinilo ili nije učinilo, a što sprječava puno uživanje njihovih prava – a ne na koji je način njihovo tjelesno li mentalno oštećenje utjecalo na uživanje njihovih prava. Na primjer, prilikom praćenja prava na obrazovanje, treba uzeti u obzir da su loša educirano nastavnika, negativni stavovi i predrasude ili nepristupačnost škola mogući razlozi zašto osoba s invaliditetom ne ostvaruje u potpunosti svoje pravo na obrazovanje, a ne činjenica da je osoba slijepa, gluha ili ima psihosocijalno oštećenje.

Drugo, ne zaboravite raditi izravno s osobama s invaliditetom. Uzme li se u obzir nevidljivost osoba s invaliditetom u većini društava, zatražite pomoć od organizacija koje ih predstavljaju prilikom susreta s određenim pojedincima. Nadalje, važno je izravno komunicirati s osobom – a ne s njegovateljima, zdravstvenim stručnjacima, članovima obitelji ili drugima, čak i u slučaju da te osobe tvrde da govore u ime te osobe. Izravna komunikacija s pojedincem može zahtijevati uporabu pomoćnih naprava, pomoć tumača znakovnog jezika ili osoba za pružanje podrške. Stoga je važno da su promatrači svjesni da poruka osobe koju se intervjuira može biti netočno ili nepotpuno prenesena ili shvaćena (npr. budite svjesni odnosa između osobe koja pruža podršku i pojedinca, koliko je dobro pojedinac upoznat s pomoćnom napravom). Ako su njegovatelji i ostali osobe od povjerenja, oni mogu pružiti dragocjene informacije, pri čemu se to ne smije unaprijed pretpostaviti. Neke osobe koje tvrde da se brinu za osobe s invaliditetom mogu namjerno ili nenamjerno pridonijeti zlostavljanju.

Ostatak poglavlja daje smjernice o propisanom ponašanju, posebice prilikom intervjuiranja osoba s invaliditetom.²⁰

²⁰ Tekst je prilagođen iz teksta Viktora Pinede, „Prikazivanje osoba s invaliditetom u medijima“, *Priručnik za zastupanje u medijima mreže preživjelih od mina* (Medijski institut za invaliditet, 2006.).

IV. Praćenje u praksi

Općenito...

- › **Rukujte se prilikom upoznavanja s osobom s invaliditetom, ako je rukovanje društveno prihvatljivo. S osobama koje se ne mogu u potpunosti služiti rukom ili osobama s umjetnim udovima također se rukuje;**
- › **Razgovarajte izravno s osobom, a ne s asistentom;**
- › **Jezik je važan. Izbjegavajte izraze poput „invalidan“, „hendikepiran“, „žrtva“, „teško oboljeli“, „invalid“, „normalan“, „pacijent“ ili „prikovan uz invalidska kolica“. Izbjegavajte pretjerano korištenje riječi poput „odvažan“, „hrabar“ ili „koji nadahnjuje“. Prihvaćena terminologija prema Konvenciji je „osoba s invaliditetom“, a ne „invalid“; „prava osoba s invaliditetom“, a ne „prava invalida“. Konvencija koristi pojmove „mentalno oštećenje“ i „intelektualno oštećenje“, iako pojedinci daju prednost pojmu „psihosocijalno oštećenje“. Ako osoba s invaliditetom preferira korištenje određene terminologije, poštujujte želje te osobe, osim u slučaju da se smatra pogrdnim ili da potkopava dostojanstvo osobe;**
- › **Ne osjećajte se neugodno prilikom korištenja izraza poput „Razumijem što mislite“ ili „Čujem što govorite“, „Idite ovim putem“ ili „Žurim, kasnim“. Ovo su često korišteni izrazi i teško da će ikoga uvrijediti;**
- › **Ponudite li pomoć, pričekajte dok vaša ponuda ne bude prihvaćena;**
- › **Razmislite o potrebama osoba prije susreta s njima. Ako s osoba kreće iz pomoć invalidskih kolica, pokušajte pronaći prostoriju kojoj se može pristupiti pomoću rampe. Ako osobu prati asistent, pronađite prostoriju koja je dovoljno velika za još jednu osobu;**
- › **Vodite razgovore na način da naglasak stavite na uživanje prava, a ne na invaliditet;**
- › **Ne zauzimajte stav i ne ponašajte se kao da mislite da su osobe s invaliditetom heroji ili junaci samo na temelju svoga invaliditeta. Time se naglašava različitost. Osobe s invaliditetom imaju svoje jake strane i slabosti jednako kao i osobe bez invaliditeta.**

Kod intervjuiranja osoba koje su nagluhe ili gluhe...

- › **Privucite pažnju osobe tapšanjem po ramenu ili mahanjem ruke;**
- › **Koristite pomoć tumača za znakovni jezik prilikom intervjuiranja osoba koje se služe znakovnim jezikom;**
- › **Obraćajte se izravno osobi, a ne tumaču;**
- › **Intervjuirate li osobu koja ima djelomični gubitak sluha, pitajte gdje bi bilo najbolje da sjednete;**
- › **Ako osoba čita s usana, gledajte je izravno te govorite polako i jasno. Ne pretjerujte s pokretima usana i ne vičite. Budite izražajni jer izraz lica, pokreti i govor tijela pomažu toj osobi da vas razumije;**
- › **Smjestite se tako da ste okrenuti prema izvoru svjetlosti te držite ruke i hranu podalje od usta dok govorite.**

Kod intervjuiranja osoba s oštećenjima vida...

- › **Uvijek predstavite sebe i ostale koji su prisutni;**
- › **Kod pružanja ruke, recite „Hoćemo li se rukovati?“;**
- › **Kada nudite mjesto za sjedenje, stavite ruku osobe na naslon za leđa ili za ruke sjedala;**
- › **Dajte osobi do znanja ako ste se pomaknuli ili trebate završiti razgovor;**
- › **Razmislite o tome hoće li osoba trebati informacije na Braillevom pismu ili određenu fizičku prilagodbu prostora u slučaju da se razgovor ne odvija u vlastitom prostoru osobe koju se intervjuira (brojevi na Brailleu u dizalu, kontrastne boje na stubištu i slično).**

IV. Praćenje u praksi

Kod intervjuiranja osoba s govornim poteškoćama...

- › **Kada je to moguće, postavljajte kratka pitanja koja zahtijevaju kratke odgovore;**
- › **Ne pretvarajte se da razumijete. Pokušajte preoblikovati vaša pitanja, ako je to potrebno;**
- › **Je li moguće osigurati tumačenje znakovnog jezika ili pokriti troškove tumača za osobu koju se intervjuiira?**

Kod intervjuiranja osoba koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica ili služe štakama...

- › **Ne naslanjajte se na invalidska kolica osobe. Kolica su dio njihovog fizičkog prostora;**
- › **Ako je to moguće, sjednite ili se smjestite tako da ste na istoj razini očiju s osobom koju intervjuiirate;**
- › **Osigurajte pristupačnost mjesta gdje se odvija razgovor. Provjerite sljedeće:**
 - Rezervirano parkirno mjesto za osobe s invaliditetom
 - Rampu ili ulaz bez stuba
 - Pristupačne nužnike
 - Dizalo u slučaju da se razgovor ne odvija u prizemlju
 - Aparate za hladnu pitku vodu i telefone koji su postavljeni dovoljno nisko kako bi se njima mogle služiti osobe u kolicima
- › **Unaprijed obavijestite osobu koju ćete intervjuiirati o tome postoje li kakvi problemi glede lokacije. Porazgovarajte s osobom o toj nepristupačnosti i u slučaju potrebe dogovorite neku drugu lokaciju.**

Kod intervjuiranja osoba s intelektualnim teškoćama...

- › **Isplanirajte dovoljno vremena za razgovor;**
- › **Govorite jasno, koristite jednostavan jezik, objašnjavajte stručne termine i preoblikujte svoja pitanja ovisno o potrebi;**
- › **Postavljajte kratka, ali jasna pitanja te razjasnite zahtjeve / potrebe;**
- › **Unaprijed razmislite o tome hoće li osoba možda trebati informacije u pristupačnim oblicima, primjerice osiguravanjem dokumenata pisanih jednostavnim jezikom, korištenjem slika ili crteža itd. Tiskani materijali trebali bi sadržavati velika tiskana slova i dvostruke razmake;**
- › **Ako se intervjuirana osoba nalazi u pratnji osobe koja pruža podršku:**
 - ☑ **Obraćajte se izravno osobi koju intervjuirate, a ne osobi koja pruža podršku**
 - ☑ **Upitajte osobu koju intervjuirate smijete li postavljati pitanja osobi koja pruža podršku ako je to potrebno**
 - ☑ **Zamolite osobu koja pruža podršku da bude prisutna, ali joj dajte do znanja da ne smije utjecati na osobu koju se intervjuiira**

IV. Praćenje u praksi

B. Analiza zakona i podataka

Čim promatrači prikupe potrebne podatke, sljedeći je korak analizirati te podatke kako bi se ustanovilo izvršavaju li države stranke svoje obveze kada je riječ o pravima osoba s invaliditetom. Kako bi se to učinilo, korisno je pozvati se na obveze **poštivanja, zaštite i ispunjavanja** prava iznijetih u Konvenciji. Sljedeće poglavlje daje primjere koji se odnose na način praćenja nekih od prava osoba s invaliditetom u tome smislu. Važno je uočiti kako je ovaj popis samo ilustrativan, a ne potpun. Promatrači trebaju izdvojiti vrijeme kako bi pročitali relevantne članke Konvencije te, sukladno njima, primijenili okvir „poštivanja / zaštite / ispunjavanja“.

1. Pravo na jednakost pred zakonom i poslovna sposobnost

Opće pitanje kod praćenja:

Uživaju li osobe s invaliditetom poslovnu sposobnost pri odlučivanju?

Obveza koju treba poštivati:

Primjer: Službenici Ujedinjenih naroda za ljudska prava pratili su slučaj u kojemu je sudac onemogućio ženi s invaliditetom, navodno žrtvi spolnog nasilja, svjedočenje na sudu. Sudac je tvrdio da ta žena nije vjerodostojan svjedok s obzirom na njezin invaliditet. Ovakav postupak suca očigledno je kršenje obveze poštivanja koju imaju države stranke.

- › **Postoji li pravno jamstvo kojim se priznaje pravo osoba s invaliditetom na uživanje poslovne sposobnosti na jednakoj osnovi s drugima?**
- › **Postoje li iznimke kod navedenog pravnog jamstva koje mogu biti diskriminirajuće, primjerice na temelju mentalnog ili nekog drugog oblika oštećenja? (Npr. odredbe se mogu odnositi na iznimke za osobe „poremećena uma“ ili one koje su „neuračunljive“).**
- › **Postoji li pravni mehanizam na temelju kojega se osobe s invaliditetom potpuno ili djelomično lišava poslovne sposobnosti pri odlučivanju na temelju njihovog invaliditeta? (Npr. sudski postupak na kojem se imenuje druga osoba kako bi zastupala i govorila u ime osobe s invaliditetom, potpuno ili djelomično lišavanje poslovne sposobnosti).**
- › **Omogućuje li zakon osobama s invaliditetom sudjelovanje u radnjama koje proizvode pravne učinke na jednakoj osnovi s drugima? (Npr. brak; razvod; otvaranje bankovnih računa; pristup bankovnom zajmu, hipotekarnom kreditu i drugim oblicima kredita; glasovanje; obranu svojih prava na sudu; sudjelovanje u sudskom postupku u svojstvu svjedoka; posjedovanje ili nasljeđivanje imovine; sastavljanje oporuka; kontroliranje vlastitog liječenja.)**

IV. Praćenje u praksi

1. Pravo na jednakost pred zakonom i poslovna sposobnost

Obveza koju treba poštivati:

- › **Na koji način država stranka štiti osobe s invaliditetom od zlouporabe njihova prava na uživanje poslovne sposobnosti? Je li država odredila prikladna i djelotvorna jamstva kojima se sprječava zlouporaba podrške koja se pruža osobama s invaliditetom kod uživanja njihove poslovne sposobnosti?**
- › **Kakva je odšteta dostupna osobama s invaliditetom ako im je uskraćeno pravo na uživanje poslovne sposobnosti? (Npr. ako pružatelj usluga odbije prihvatiti volju izraženu od strane osobe kao valjanu; ako se u svim okolnostima zahtijeva pristanak člana obitelji ili skrbnika da bi osoba s invaliditetom imala pristup liječenju.)**

Obveza koju treba ispuniti:

- › **Je li država donijela zakone, politike i programe, uključujući pravno priznate mehanizme, kako bi osobama s invaliditetom pružila podršku koju mogu tražiti kako bi uživale poslovnu sposobnost?**
- › **Osigurava li država osobama s invaliditetom podršku gdje je ona potrebna kako bi one mogle izravno sudjelovati u sudskom postupku i uživati svoju poslovnu sposobnost pri odlučivanju, što uključuje korištenje znakovnog jezika, Braillea ili jednostavnog jezika? Ili je osobama dopušteno sudjelovanje samo preko zakonskih zastupnika?**

Primjer: Promatrači su zabilježili slučajeve u kojima su osobe s invaliditetom bile prisiljene živjeti u ustanovama. Pravo na samostalan život zahtijeva od država potpisnica da osobama s invaliditetom osiguraju pristup stambenim i drugim službama potpore kako bi se podržao njihov samostalan život u zajednici. Zanemarivanje ovog prava predstavlja kršenje obveze koju su države dužne ispuniti.

2. Samostalan život i uključenost u zajednicu

Opće pitanje kod praćenja:

Imaju li osobe s invaliditetom pravo na život u zajednici, s jednakim mogućnostima kao i drugi?

Obveza poštivanja:

- › Postoji li pravna zaštita kojom se osobama s invaliditetom priznaje pravo odabira mjesta boravka te gdje i s kim žele živjeti na ravnopravnoj osnovi s drugima?
- › Postoji li pravna zaštita kojom bi se osiguralo da se osobe s invaliditetom ne prisiljava na određeni način života?

Obveza zaštite:

- › Postoji li pravna zaštita kojom bi se osiguralo da osobe s invaliditetom ne prisiljavaju članovi obitelji ili drugi na određeni način života?
- › Postoje li pravni mehanizmi i pravni lijekovi koje mogu koristiti osobe s invaliditetom kako bi savladale prepreke samostalnom životu?
- › Je li država poduzela mjere kojima se ostvaruje i nadgleda provedba prava na samostalan život u zajednici?

Obveza koju treba ispuniti:

- › Postoje li zakoni, politike i programi koji osobama s invaliditetom osiguravaju pristup širokom rasponu usluga pruženih u njihovom domu i drugih službi potpore, uključujući osobnu asistenciju, potrebnih za podršku životu i uključenosti u zajednicu?
- › Postoje li zakoni, politike i programi koji osiguravaju da su službe potpore i objekti u javnoj uporabi jednako dostupni osobama s invaliditetom i da odgovaraju njihovim potrebama?

3. Pristupačnost

Opće kod praćenja:

Imaju li osobe s invaliditetom pristup, na jednakoj osnovi s drugima, izgrađenom okruženju, prijevozu, informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i sustavima, kao i drugim objektima i uslugama otvorenim javnosti?

Obveza poštivanja:

- › **Postoji li pravna zaštita kojom bi se osigurao pristup, na ravnopravnoj osnovi s drugima, svim izgrađenim okruženjima, prijevozu, informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i sustavima, kao i drugim objektima i uslugama otvorenim javnosti?**
- › **Je li država postavila minimalne standarde i smjernice za pristupačnost?**
- › **Mogu li se minimalni standardi i smjernice primijeniti u ruralnim i urbanim područjima?**
- › **Stvara li država prepreke pristupačnosti nekim svojim postupanjem, običajem ili praksom?**

Prepreke pristupačnosti mogu poprimiti različite oblike, uključujući:

- › **fizičke** – prepreke u okolini, osobito one u infrastrukturi (npr. javne WC kabine koje su premale za invalidska kolica);
- › **informacijske** – prepreke koje proizlaze iz oblika i sadržaja informacija (npr. elektronički dokumenti u formatima koji se ne mogu pročitati čitačem zaslona nepristupačni su osobama koje su slijepe; informacije koje nisu pisane jednostavnim jezikom nedostupne su mnogim osobama s intelektualnim oštećenjima, usmene informacije nedostupne na znakovnom jeziku ili ondje gdje ne postoji mogućnost interpretacije na znakovnom jeziku, mogu biti nedostupne većini ljudi koji su gluhi).

3. Pristupačnost

Obveza zaštite:

- › **Je li država poduzela pravne radnje kako bi osigurala da privatne pravne osobe (npr. restorani, kazališta, trgovine mješovitom robom, taksi kompanije i druga poduzeća koja nude prostor, sredstva i usluge javnosti) otklone postojeće prepreke pristupu osobama s invaliditetom ne stvarajući pritom nove?**
- › **Postoje li pravni lijekovi i mehanizmi koje mogu koristiti osobe s invaliditetom kada pristup nije omogućen?**
- › **Je li država poduzela mjere kojima se ostvaruje i nadgleda provođenje minimalnih standarda i smjernica?**

Obveza koju treba ispuniti:

- › **Osigurava li država obuku interesnim skupinama o pristupačnosti za osobe s invaliditetom?**
- › **Je li država poduzela mjere kako bi osigurala natpise na Braillevom pismu i u lako razumljivom obliku, kao i druge oblike pomoći u vidu osobnih asistenata i posrednika (npr. vodiči, čitači i tumači za znakovni jezik)?**
- › **Je li država u ranijoj fazi poduzela mjere za promicanje pristupa novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i sustavima, uključujući internet?**

4. Pravo na obrazovanje

Opće pitanje kod praćenja:

Imaju li osobe s invaliditetom pristup sveobuhvatnom obrazovanju na svim razinama?

Obveza poštivanja:

- › **Priznaje li zakonodavstvo izričito pravo na sveobuhvatno obrazovanje?**
- › **Odbija li država primiti učenike i studente s invaliditetom u opći obrazovni sustav?**
- › **Odobrava li država sustav segregiranih škola koje su učenici s invaliditetom dužni pohađati?**
- › **Jesu li učenici s invaliditetom prisiljeni učiti određene predmete ili su isključeni iz slušanja određenih predmeta temeljem invaliditeta?**
- › **Zahtijeva li se od učenika s invaliditetom podvrgavanje kakvom liječenju kao uvjetu za prijem u školu?**

Obveza zaštite:

- › **Je li država usvojila zakonske i druge mjere kako bi spriječila isključivanje osoba s invaliditetom iz općeg obrazovnog sustava?**
- › **Zahtijeva li država od privatnih obrazovnih ustanova poduzimanje mjera kako bi se osigurala pristupačnost njihovim prostorijama i tehnologiji s ciljem uklanjanja prepreka uključivanju osoba s invaliditetom u obrazovni sustav?**

4. Pravo na obrazovanje

Obveza koju treba ispuniti:

- › **Jesu li djevojčice s invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji kada je riječ o uživanju prava na obrazovanje?**
- › **Je li država poduzela mjere kako bi osigurala podršku, uključujući individualiziranu podršku, učenicima s invaliditetom u skladu s ciljem inkluzivnog obrazovanja?**
- › **Je li država poduzela mjere radi osiguranja pristupačnosti škola, drugih obrazovnih ustanova i tehnologije?**
- › **Je li država poduzela mjere kako bi se zaposlili nastavnici, uključujući nastavnike s invaliditetom, koji se služe znakovnim pismom i Brailleom?**
- › **Omogućuje li država i zahtijeva obuku nastavnika i ostalih stručnjaka koji mogu pomoći pri ostvarenju inkluzivnog obrazovanja?**

IV. Praćenje u praksi

5. Pravo na osobnu slobodu i sigurnost

Opće pitanje kod praćenja:

Lišavaju li se osobe s invaliditetom osobne slobode na temelju invaliditeta?

Obveza poštivanja:

- › **Imaju li osobe s invaliditetom pravo na slobodu i sigurnost na jednakoj osnovi s drugima?**
- › **Dopušta li pravosuđe lišavanje slobode (u zatvoru, psihijatrijskoj ustanovi ili drugom objektu) zbog invaliditeta te osobe, samo iz tog razloga ili u kombinaciji s drugim čimbenicima?**

Obveza zaštite:

- › **Zabranjuje li država trećoj strani, kao što je član obitelji, smještavanje osoba s invaliditetom u ustanove na temelju njihova invaliditeta?**
- › **Osigurava li država pravni lijek osobama s invaliditetom koje su lišene slobode na temelju svoga invaliditeta?**

Obveza koju treba ispuniti:

- › **Osigurava li država razumnu prilagodbu osobama s invaliditetom koje su lišene slobode na temelju zakona (npr. kao rezultat kaznenog postupka)?**

Praćenje slobode od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja

S obzirom na zlostavljanja koja su osobe s invaliditetom trpjele u ustanovama i preko službi koje bi im nominalno trebale pomagati, kao što su zdravstvene ustanove, članak 16. koji govori o „slobodi od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja“ i izričito zahtijeva od država stranaka da nadziru ustanove i programe:

„3. Kako bi spriječile pojavu svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, države stranke će osigurati djelotvoran nadzor svih ustanova i programa namijenjenih osobama s invaliditetom koji će provoditi neovisna tijela.“

C. Izvještavanje i daljnje aktivnosti

Ciklus praćenja također uključuje dokumentiranje i izvještavanje, korektivne mjere i daljnje aktivnosti. Tijekom ove dvije faze, važno je imati na umu načelo sudjelovanja i geslo osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju „Ništa o nama bez nas“. To znači da, gdje je to primjenjivo, promatrači trebaju provjeriti kod osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju da izvještaji na odgovarajući i ispravan način prikazuju stanje ljudskih prava tih osoba te da su potpuno u skladu s preporukama za korektivne mjere. Ovo je važno s obzirom na izričito isticanje načela sudjelovanja u Konvenciji i činjenice da su osobe s invaliditetom toliko dugo bile isključene iz procesa odlučivanja. Promatrači bi također morali biti svjesni razlike između udruga osoba s invaliditetom i nevladinih organizacija (NVO) koje se bave invaliditetom, uključujući pružatelje usluga. Potrebno je obratiti posebnu pažnju na položaj udruga osoba s invaliditetom, posebice u slučaju da se te udruge razilaze u mišljenjima.

IV. Praćenje u praksi

Međutim, promatrači također moraju odmjeriti imperativ sudjelovanja s praktičnim i političkim problemima rada na ljudskim pravima. Primjerice, u kontekstu terenskoga rada službenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava, u pojedinim slučajevima može biti poželjno da izvještaji proizašli iz praćenja ostanu jedno vrijeme u internoj uporabi. Ponekad može doći do neslaganja s udrugama osoba s invaliditetom glede sadržaja izvješća ili koraka za poduzimanje korektivnih mjera i daljnjih aktivnosti. Uvijek je važno imati na umu da je, unatoč tome što je sudjelovanje konačni cilj, organizacija koja provodi praćenje u konačnici odgovorna za sadržaj, zaključke i preporuke toga izvješća.

Stoga promatrači moraju uspostaviti ravnotežu između načela sudjelovanja i poštivanja svoga djelokruga rada, povjerljivosti podataka i svjedoka te zaštite žrtava. Ne treba podcjenjivati poteškoće vezane uz taj proces jer često postoje velika očekivanja osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju da i one sudjeluju u takvim procesima. Promatrači mogu razmotriti dokumentiranje procesa sudjelovanja i pobrinuti se da dobro objasne razloge zbog kojih su došli do određenih zaključaka i preporuka za korektivne radnje.

Odabrana bibliografija

Priručnici i izvješća

Afrička udruga slijepih. Stanje prava osoba s invaliditetom u Keniji: Izvješće. Nairobi, 2007.,str.130. Dostupno na: www.yorku.ca/drpi

Afrička udruga slijepih i Kamerunski nacionalni savez slijepih. Studija o pravima osoba s invaliditetom u Kamerunu. 2007.,str.146. Dostupno na: www.yorku.ca/drpi

Degener, Theresia. Invaliditet kao pitanje ljudskih prava na međunarodnoj razini: zakoni i komparativni diskriminacijski zakoni. U Ljudska prava osoba s intelektualnim poteškoćama: Različiti, ali jednaki. Autori:Herr, S., L. Gostin iH. Koh, izdano u Oxfordu, Oxford UniversityPress, 2003., str.151.-184.

Disability Rights Promotion International. 1. faza izvješća: Mogućnosti, metodologije i izvori za obuku vezano uz praćenje prava osoba s invaliditetom. Toronto, Disability Rights Promotion International, 2003., str.70. Dostupno na: <http://www.yorku.ca>

Ljudska prava. Da! Aktivnosti i podrška pravima osoba s invaliditetom. Autori Lord, J. i ostali. Minneapolis, Human Rights Resource Center, Sveučilište u Minnesoti, 2007. (Serija edukacije o ljudskim pravima, knjiga 6.)Dostupno na: <http://www.umn.edu>

Odabrana bibliografija

Katipunan ng Maykapansanan sa Pilipinas, Inc. i Disability Rights Promotion International. Praćenje ljudskih prava osoba s invaliditetom; Prethodni izvještaj s Filipina, 2009.

Dostupno na: www.yorku.ca/drpi/resources.html

Linqvist, B., M. Rioux i R. Samson. Korak naprijed: Napredak u praćenju prava osoba s invaliditetom na globalnoj razini. Toronto, Disability Rights Promotion International, 2007.

Dostupno na: <http://www.yorku.ca>

Oliver, Michael. Politika invaliditeta
Basingstoke, Macmillan, 1990.

Quinn, G. i T. Degener. Ljudska prava i invaliditet: Sadašnja uporaba i budući potencijal isprava Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima u kontekstu invaliditeta. New York i Ženeva, Ujedinjeni narodi, 2002. (HR/PUB/02/1)

Dostupno na: <http://www.ohchr.org>

Rioux, Marcia. Kad bolje razmislimo: stvaranje znanja, zakona, invaliditeta i nejednakosti. U Ljudska prava osoba s intelektualnim poteškoćama: Različiti, ali jednaki. Autori Herr S., L. Gostin i H. Koh, izdano u Oxfordu, Oxford University Press, 2003., str. 287.–317.

UNICEF i Zaklada VictoraPinede. Radi se o sposobnosti: Tumačenje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. New York, UNICEF, 2008.

Dostupno na: <http://www.unicef.org>

_____ Radi se o sposobnosti: Vodič za razumijevanje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. New York, UNICEF, 2009.

Dostupno na: <http://www.unicef.org>

Ujedinjeni narodi, Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava i Međuparlamentarne unije. Od isključenosti do jednakosti: Ostvarivanje prava osoba s invaliditetom. Priručnik za zastupnike u parlamentu. Ženeva, Ujedinjeni narodi, 2007. (Serija br. 14 za stručno usavršavanje)

Dostupno na: <http://www.ohchr.org>

Ujedinjeni narodi. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom: priručnik za podršku, 2008. Dostupno na: <http://www.ohchr.org>

Službeni dokumenti Ujedinjenih naroda (dostupno na: www.ods.un.org)

Ujedinjeni narodi. Opća skupština. Tematska studija Ureda Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava o podizanju svijesti i poboljšanju razumijevanja Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. (A/HRC/10/48)

_____ Međuzvještaj posebnog reportera o mučenju i drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. (A/63/175)

_____ Izvještaj Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava o napretku u provedbi preporuka sadržanih u studiji o ljudskim pravima osoba s invaliditetom. (A/HRC/4/75) Websites

Odabrana bibliografija

Websites

United Nations, Enable: <http://www.un.org/disabilities/>.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights:
<http://www.ohchr.org/>.

Bilješke:

Bilješke: